Чи забороняє Біблія жінкам обіймати керівні посади чи виконувати керівні служіння в церкві?

Philip B. Payne · німецький переклад: Hans-Jörg Ronsdorf і Ґабі Зінґер (Gabi Singer) · травень 2023 р. · перероблено в жовтні 2026 р.

Philip B. Payne © 2023 Payne Loving Trust

(Німецький переклад: Hans-Jörg Ronsdorf і Ґабі Зінґер (Gabi Singer), з люб'язного дозволу автора)

Цю доповідь і презентацію PowerPoint ви можете завантажити на www.pbpayne.com (англійською мовою) з усіма зображеннями давніх грецьких текстів, які тут подано лише частково.

На початку мого навчання в докторантурі Кембриджського університету один викладач сказав: «Жоден уривок Нового Завіту, якщо правильно розуміти його в первісному контексті, не обмежує служіння жінок». Я ледь не встав і не вигукнув: «**Це неправда!**»

Ця доповідь підсумовує результати моїх досліджень за останні 50 років, які змусили мене переглянути свої погляди щодо **чотирьох головних заперечень проти** жінок на керівних посадах.

Заперечення 1: Біблія навчає, що чоловік — голова.

Іншими словами, лише чоловіки мають брати на себе провід у церкві й удома. Це уявлення ґрунтується на перекладі 1 Коринтян 11:3: «**чоловік — голова жінки**». В українській (як і в інших мовах) слово «голова» сьогодні часто передбачає «владу над». Проте контекст показує, що Павло мав на увазі «**чоловік — джерело походження жінки**» і посилався цим на Адама. «Голова» в значенні «джерело» є в грецьких словниках від XII століття.[1]

Авторитет **не** був поширеним значенням слова «голова» в грецькій мові. Найповніший грецький словник наводить сорок дев'ять переносних значень цього слова. Жодне з них не містить авторитету.[2]

Більшість словників світської давньогрецької мови взагалі не наводять жодного прикладу цього слова, де воно означало б авторитет. **Найдавніша** згадка слова в значенні *авторитет*, яку я знайшов у світському грецькому словнику, походить з IV століття після Христа. Грецькі словники позначають *голову* в значенні *авторитет* як візантійське чи середньовічне вживання, тобто таке, що з'явилося задовго після того, як писав Павло. Отже, малоймовірно, що Павло хотів словом *голова* виразити *авторитет*.

Поширений за часів Павла грецький переклад єврейської Біблії (Септуаґінта) підтверджує, що *авторитет* **не** був звичайним значенням цього слова.[3] Вона перекладає єврейські згадки про фізичну голову майже **завжди** цим словом, але майже **ніколи** — коли «*голова*» означає «***провідник***».

Є 180 випадків, коли єврейське слово *голова* означає провідника. **Лише в одному** з цих 180 випадків грецька Септуаґінта однозначно вживає слово «голова» (kephale) як метафору для «провідника». Усі інші **нібито** випадки, де «*голова*» означає «провідника», додав Оріген у III столітті. Однак із контексту видно, що вони означають щось інше, ніж «провідник», або перекладені як «за голову»[4], що грецькі читачі могли зрозуміти радше як «наче голова», а не як «є головою»[5].

Жодна з 12 Павлових метафор зі словом *голова* не вимагає значення *авторитет*. **Десять** виражають ***джерело*** чи походження, а дві інші означають ***вершину,*** найвищу точку.[6]

Виключення жінок із керівництва церквою несумісне з численними підтвердженнями жінок-провідниць у Біблії. Семеро з десяти людей, яких Павло в Римлян 16 називає співпрацівниками в служінні, — жінки, серед них Фіва, «жінка-диякон церкви в Кенхреях» і «провідниця (гр. prostatis)[7] багатьох, зокрема й мене», та Юнія, яка, як і її чоловік, була «видатна між апостолами».[8]

Підсумовуючи, можна сказати: світські грецькі словники, грецька Біблія, Павлів мовний ужиток і те, що Павло підтверджує жінок у керівництві церквою, показують, що словом «голова» Павло не мав на увазі «авторитет». Ніде Біблія не навчає про верховенство чи провідну роль чоловіка щодо жінки.

Заперечення 2: 1 Тимофія 2:12 навчає: «Я не дозволяю жінці навчати чи мати авторитет над чоловіком».

Якщо розуміти це як загальну заборону, то нехтується тим, що **єдині** люди, яких 1 Послання до Тимофія називає зведеними лжевчителями, — це жінки, і що це послання розглядає конкретну **місцеву** проблему[9].

Крім того, цей переклад сумнівний з **чотирьох** причин.

По-перше, грецьке слово *authentein*, яке стара NIV (New International Version) перекладає як «мати авторитет», найкраще перекладати як «**захоплювати авторитет**». **Перше** вживання цього слова, яке однозначно означає «здійснювати авторитет», трапляється лише **трьома століттями** пізніше.[10] У Новому Завіті для «здійснювати авторитет» вжито інше слово. За часів Павла це слово могло означати або «домінувати», або, що траплялося частіше (21 раз), «брати на себе авторитет, захоплюючи його».

Тому переклад короля Якова (King James) має точніше формулювання: «**узурпувати авторитет**». Стандартний словник Нового Завіту визначає це слово як «**займати** становище незалежного авторитету». NIV 2011 року **виправила** свій переклад на «**привласнювати собі авторитет**».

По-друге, Павло зазвичай уживає сполучник oude («і не»), що поєднує «навчати» із «захоплювати авторитет», щоб передати **одну** думку.[11] Отже, він забороняє жінкам навчати **лише тоді**, коли вони для цього захоплюють авторитет. Вірш не обмежує жінок із визнаними повноваженнями навчати, як-от Прискиллу, яка навчала Аполлоса в тому самому місті. Павло вітає її в 2 Посланні до Тимофія.

По-третє, «**я не дозволяю**» — оманливий переклад, бо це дієслово в грецькій мові зазвичай стосується чогось **обмеженого в часі**, а **не постійного**. Його граматична форма **рідко** виражає постійну заборону. Зазвичай вона стосується дозволу чи заборони, чинних у певний момент, і тому її **слід** перекладати як «**Я (тепер) не дозволяю**», що стосується радше тодішньої кризи в Ефесі, ніж універсальної заборони.

По-четверте: якщо цей вірш **назавжди** забороняє жінкам навчати, він **суперечить** численним позитивним твердженням Біблії про те, що жінки навчають.

Бог об’явив через жінок ключові місця натхненного **Писання**, серед них пісні Маріям (Міріям) і Девори, молитву Анни, пророцтво Авіґаїл, *натхненний вислів* матері царя Лемуїла, благословення Єлисавети й Магніфікат Марії — перше християнське **тлумачення Святого Письма.**[12]

Отже, 1 Тимофія 2:12 розглядає конкретну проблему, а саме зведених жінок у церкві в Ефесі, які поширювали лжевчення. Це місце забороняє жінкам у цій церкві захоплювати авторитет і навчати чоловіка. Жінки, які навчають із визнаним учительським служінням, як Прискилла, не захоплювали б такого авторитету. Павло не забороняє жінкам повсюди чи в усі часи навчати чи мати авторитет над чоловіками.

Заперечення 3: Жінки не можуть бути старійшинами, єпископами чи пасторами помісних церков, бо Біблія передбачає в керівництві помісних церков лише чоловіків, ніколи жінок.

Справді, крім **Христа, Новий Завіт нікого** не називає на ім’я, ні чоловіка, ні жінку, **єпископом (наглядачем)** чи **пастирем.**

Коли Івана названо «старшим», а Петра — «співстаршим», це стосується не якоїсь певної помісної церкви, а, можливо, того, що вони як **апостольські очевидці** були старійшинами (пресвітерами) всієї, тобто всесвітньої Церкви.

У Біблії **лише** одній людині дано конкретний титул для керівництва **помісною церквою**: «Фіва, жінка-диякон церкви в Кенхреях». «Практично **певно**, що Фіву названо «однією (чи, можливо, „тією самою“) жінкою-дияконом» тамтешньої церкви».[13]

Павло заохочує всіх віруючих ставати єпископами чи старійшинами, кажучи: «Вірне слово: коли **хто** єпископства бажає, доброго діла прагне».[14]

Підметом вимог до старійшин у Тита 1 так само є **«кожен (кожна)».** У грецькому оригіналі в жодному з двох переліків немає жодного «він», «його» чи «свій» або **будь-якого іншого** (граматичного) обмеження чоловіками, на відміну від більшості англійських чи німецьких перекладів.

Дехто вважає, що вимога **«чоловік однієї дружини»** виключає жінок, але навіть провідні оборонці патріархату, тобто комплементаризму (погляду, що Бог дав чоловікам і жінкам різні ролі, а провід належить чоловікам), Дуглас Му (Douglas Moo) і Томас Шрайнер (Thomas Schreiner), визнають, що цей вислів жінок **не** виключає.[15] Надгробні написи показують, що «чоловік однієї дружини» був **сталим висловом** на позначення подружньої вірності.[16] Хибно трактувати одне слово сталого вислову як **окрему** вимогу.[17] Оскільки Фіва була жінкою-дияконом, а вимоги до **жінок** входять до вимог до **дияконів** в 1 Тимофія 3:11, «чоловік однієї дружини» в наступному вірші, звісно, **не** може виключати жінок.

Навіть представник патріархату IV століття Іван Золотоустий писав: ««Чоловіки однієї дружини» стосується й жінок-дияконів».[18] Він розумів, що грецькі форми чоловічого роду **не** виключають жінок. У Новому Завіті є від 7 500 до 8 000 форм чоловічого роду, які мусять або можуть охоплювати й жінок, — приблизно одна така граматична форма на вірш.[19] Як показав Ґордон Ґ’юґенберґер (Gordon Hugenberger), звичайна річ, що біблійні вимоги до чоловіків стосуються й **жінок**.[20]

Заперечення 4: Павло тричі наказує: «Жінки нехай мовчать у церквах» (1 Коринтян 14:34-35).

Хоча ранні рукописи Корану містять значні текстові варіанти, іслам широко навчав, що текст Корану ніколи не змінювався. На противагу цьому Церква від часів Орігена завжди визнавала текстові варіанти в рукописах. Чиказька заява про безпомилковість Біблії, стаття X, стверджує, що «копії й переклади Святого Письма є Божим Словом тією мірою, якою вони вірно передають оригінал». Наукові засади текстології дають змогу з дивовижною точністю відтворити первісний текст Нового Завіту з тисяч збережених рукописів. Найдавніші рукописи Марка не містять довгого закінчення (Марка 16:9-20), і є переконливі докази того, що його не було в первісному тексті Марка. Довге закінчення запевняє віруючих у вірші 18, що «братимуть змій у руки, і коли смертельне що вип'ють, не буде їм шкодити». Оскільки цього не було в первісному тексті, це не авторитетне Боже послання для Церкви. Подібно й 1 Коринтян 14:34-35 мав би авторитет **лише тоді**, якби він стояв у первісному посланні Павла.

Сім причин, що випливають із рукописів, і **дев'ять** причин, що випливають зі слів цих віршів, переконують мене й багатьох інших, що їх не було в первісному посланні Павла, а їх додано пізніше. Зараз я підсумую лише три.

По-перше, очевидне значення цих віршів суперечить твердженням цього розділу, що **«всі»** можуть навчати й пророкувати, і констатації розділу 11:5, що жінки пророкують.

По-друге, у рукописах Павлових послань немає жодного іншого уривку тексту, бодай приблизно такого довгого, який (у різних рукописах) стояв би у двох різних місцях, так далеко одне від одного, без очевидної причини.

По-третє, найдавніша Біблія позначає ці вірші як пізнішу неавтентичну вставку.[21]

Тепер я розгляну ці пункти.

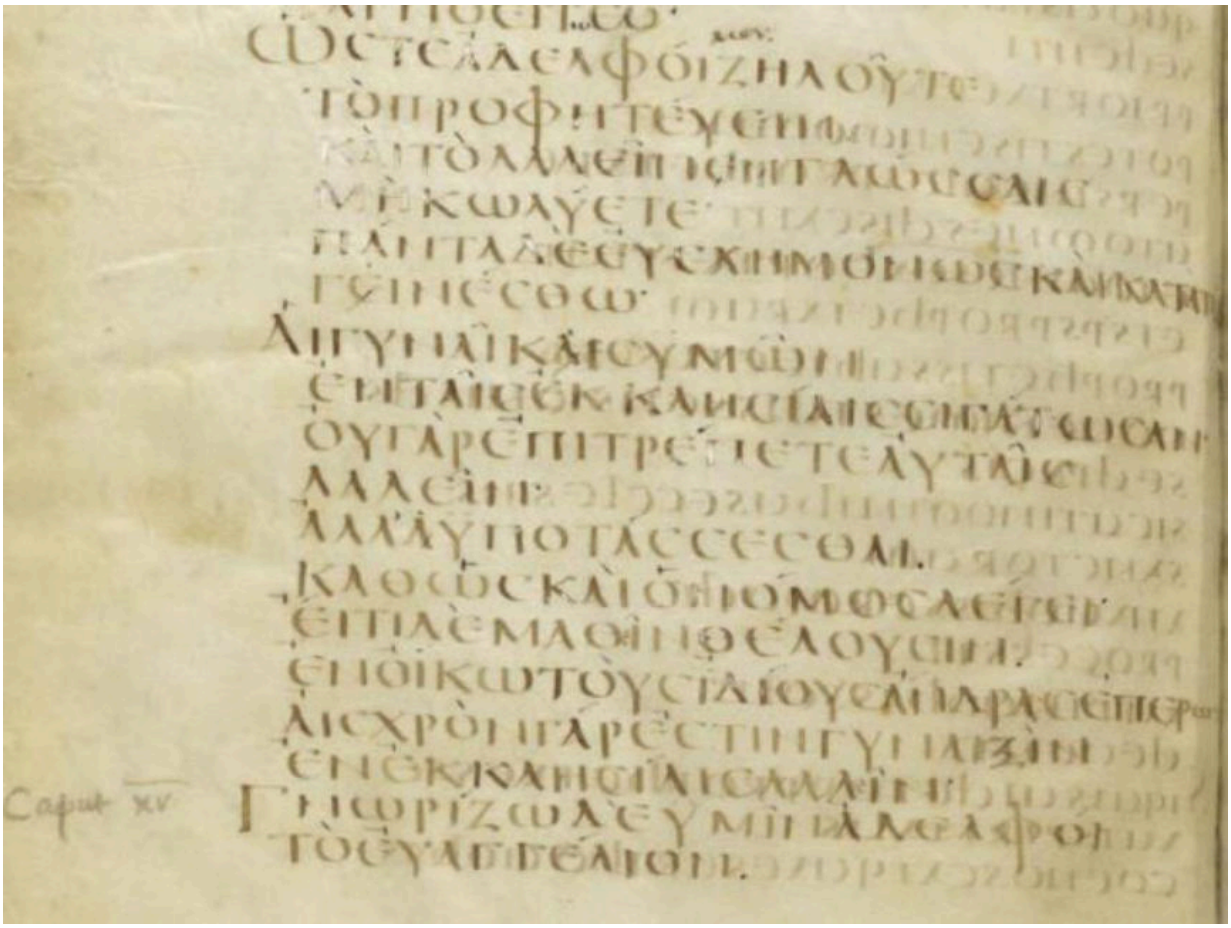
По-перше, ці вірші суперечать багатьом іншим твердженням цього розділу.

Щоб уникнути суперечностей, багато хто каже, що Павло змушує мовчати **лише** *балаканину, що заважає*, або, як уперше запропоновано 1962 року[22], ***лише*** *оцінювання* пророцтв. Але ці тлумачення не пасують до необмеженої вимоги мовчати, яку в цьому уривку тричі наполегливо повторено. Якщо вірш 34 забороняє лише оцінювання пророцтв, тоді вірш 34 **дозволяє** й те мовлення, яке у вірші 35 **заборонене.** Адже ставити запитання з бажання чогось навчитися — це зовсім інше, ніж оцінювати пророцтва, і це рідко заважає. Ці тлумачення призводять до того, що Павло суперечив би тому, що щойно написав.

По-друге, в усіх «західних» грецьких рукописах ці вірші йдуть після вірша 40, а в більшості інших рукописів — після вірша 33.

Ось славетний «західний» Codex D з VI століття. Перший повний абзац цього зображення — кінець розділу 14. Наступний абзац — вірші 34-35. З останнього розділу починається розділ 15.

«Західний» Codex D (06) Claromontanus

Джерело зображення: Bibliothèque nationale de France

Два різні місця, де стоять вірші 34-35, наводять на думку, що хтось написав їх на березі, а пізніші переписувачі вставили їх або після вірша 33, або після вірша 40. Дозвольте пояснити:

Основна засада визначення **первісного** тексту Святого Письма така: «Текст, який найкраще пояснює виникнення **всіх** інших текстів, найімовірніше є первісним текстом».

Жоден рукопис якогось Павлового послання не переносить **будь-якого** великого блоку тексту **бодай приблизно** так далеко без видимої причини, і жоден читач найдавнішого часу не критикував місця цього тексту.[23] Але **звичайною річчю** було, що переписувачі переносили текст із берега **в** основний текст.

Codex Vaticanus з IV століття, наприклад, має 20 місць зі старим текстом на березі тексту Матвія. Усі, крім 3, містяться в основному тексті практично всіх пізніших рукописів.

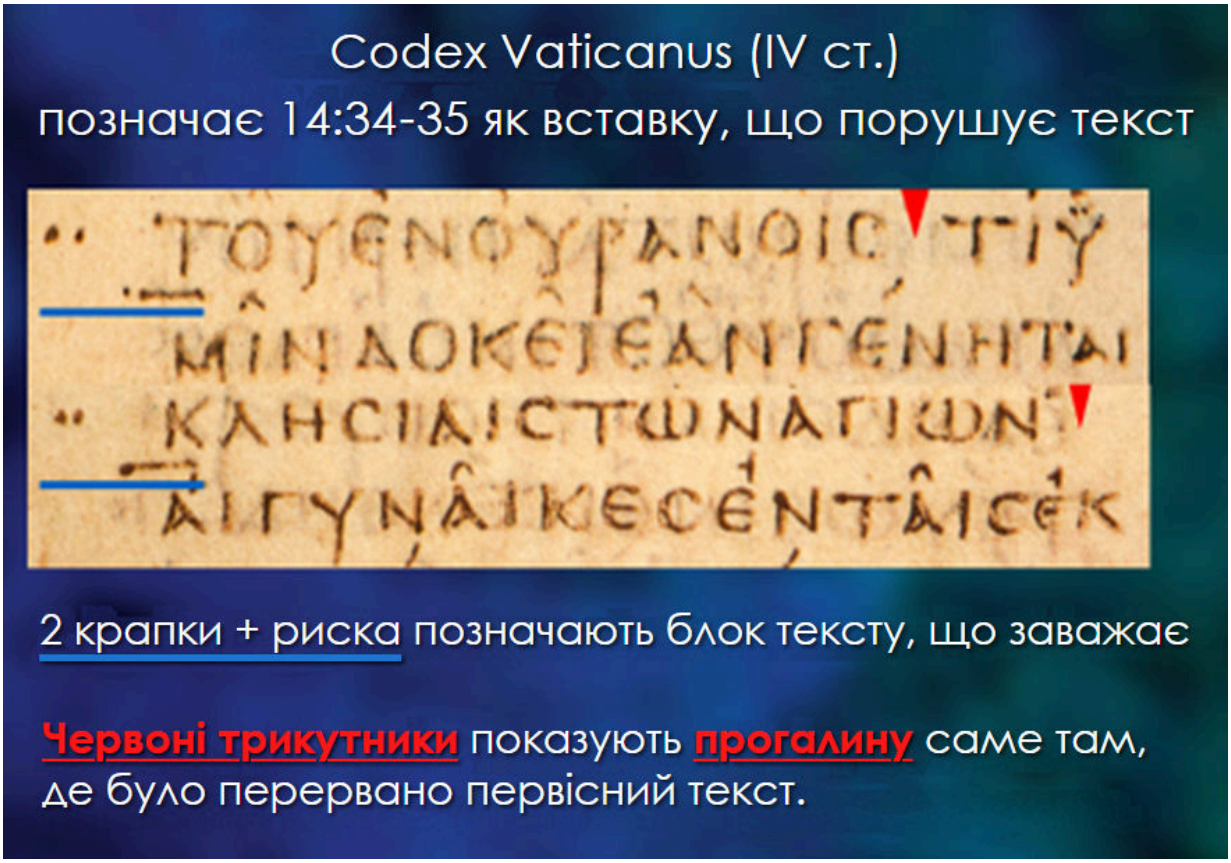
Греки твердо вірили, що жінки мають мовчати на публічних зібраннях.[24] Тож не дивно, що якийсь читач колись **до 200 р. н. е**. додав на березі «відому чи поширену мудрість», яку виражають ці вірші.

Єдине пояснення двох місць, де стоять ці вірші, яке пасує до відомих звичаїв переписувачів, полягає в тому, що хтось спершу написав ці два вірші на березі рукопису, а пізніші переписувачі вставили їх або після вірша 33, або після вірша 40.

Здоровий глузд вимагає визнати, що щось **звичайне** — уставляння тексту з берега в основний текст — імовірніше, ніж щось настільки **незвичайне**, що іншого такого випадку не відомо, — перенесення такої кількості тексту так далеко без очевидної причини.[25]

По-третє, наша найдавніша Біблія, Codex Vaticanus, яку широко хвалять за точність, позначає ці вірші, що змушують жінок мовчати в церкві, **як неавтентичну, фальшиву** перерву в тексті.

Червоний трикутник на нижньому зображенні позначає місце, де первісний текст в 1 Коринтян 14:34-35 було перервано.

У 15 місцях Codex Vaticanus дві крапки й риска разом із **пропуском** точно позначають, де перервано первісний текст.

В інших рукописах в усіх **15 місцях** збереглися перерви щонайменше з **чотирьох** слів. Такі довгі перерви трапляються в середньому лише раз на 83,5 рядка тексту Ватиканського кодексу.

Якби ці символи **не мали нічого спільного** з фальшивими перервами і якби кожну секунду без упину протягом 100 трильйонів **років** вибирали 15 випадкових рядків Ватиканського кодексу, імовірність того, що всі 15 рядків **бодай один раз** збіглися б із перервою з чотирьох чи більше слів, менша, ніж один до двох тисяч.[26]

Крім того, ці довгі перерви трапляються не будь-де в цих рядках, а точно **біля пропуску при всіх 15** символах «дві крапки + риска» первісних переписувачів.

Цей переписувач тричі в книзі Ісаї пояснив, що горизонтальні риски позначають доданий текст, і в усіх трьох випадках, точно як у 15 випадках у Новому Завіті, залишив у тексті **пропуск** — саме там, де доданий текст перериває первісний текст. **Лише** первісний переписувач міг залишати пропуски в тексті.

Оцінку цього переписувача, що «жінки нехай мовчать» — фальшивий текст, не можна легко відкинути з двох причин.

По-перше, обидва стандартні видання грецького Нового Завіту погоджуються з цим переписувачем, що блоки тексту, вставлені при **всіх інших** символах «дві крапки + риска», — неавтентичні вставки.

По-друге, різноманітність рукописів, що містять ці вставки, показує, що цей переписувач мав доступ до **значно більшої кількості** новозавітних текстів з часу до Ватиканського кодексу, ніж маємо ми сьогодні.

Щоправда, вірші 34-35 трапляються десь (тобто після вірша 33 або 40) в усіх збережених рукописах, а це вимагає надзвичайно ранньої вставки. Але не лише Ватиканський кодекс позначає їх як неавтентичні. Єпископ Віктор звелів написати на нижньому березі Codex Fuldensis виправлений текст, який пропускає ці вірші, а незахідний текст MS 88 пропускає їх після вірша 33, але вставляє після вірша 40 із символами, які вказують, що вони мали б іти після вірша 33. Оскільки цих віршів немає у Вікторових свідченнях тексту 1 Коринтян, твердження Дена Воллеса (Dan Wallace), «що ці вірші трапляються в усіх свідченнях тексту 1 Коринтян», неправдиве (https://bible.org/article/textual-problem-1-corinthians-1434-35). Текстологи приписують різним текстам в одному й тому самому рукописі різні позначення рукописів. 14:34-35 трапляється не в усіх текстах, які розрізняють ці окремі позначення рукописів. **Неправда, що текст 14:34-35 «підтримують» усі рукописи.**

На підставі свого хибного засновку Воллес заперечує, «що вони, мабуть, проникли в текст на найранішій стадії передання ... в первісний документ». Що таке можливо, показує **швидке й загальне** прийняття дієслова «коритися» в Ефесян 5:22[27]: навіть якщо ці вірші 34-35 додано лише глибоко в другому столітті, легко пояснити, чому вони десь стоять в усіх збережених рукописах.

Багато провідних фахівців з тексту доходять висновку, що Павло цих віршів не писав.[28] Новий грецько-православний переклад Девіда Бентлі Гарта (David Bentley Hart) відкидає ці вірші як «майже напевно неавтентичні». У новій Біблії Німецького біблійного товариства (Deutsche Bibelgesellschaft) сказано, що ці вірші «суперечать тому, що Павло каже в розділі 11», і є «імовірно, пізнішою вставкою». («BasisBibel; цитата: 14:34, Вірші 34-35 суперечать тому, що Павло каже в 1 Коринтян 11:2-16 про роль жінок у церкві. Тут, імовірно, ідеться про пізнішу вставку».)

Підсумуймо ще раз, чого Біблія насправді навчає щодо цих чотирьох заперечень:

1. Чоловіки й жінки мають провадити **разом**.
2. Жінки **можуть** навчати в церкві.
3. Павло заохочує **всіх** віруючих прагнути служіння **єпископа**.
4. Біблія заохочує жінок **говорити** в церкві й навіть пророкувати.

Уважне дослідження цих чотирьох підстав, які, як я **думав**, обмежують авторитет чоловіками, показує, що Біблія натомість навчає: жінки й чоловіки однаково вільні провадити так, як Бог їх обдаровує й веде.

Проблема цих чотирьох заперечень проти залучення жінок до керівництва не лише в тому, що жоден із текстів, на які вони посилаються, насправді цього не обґрунтовує. Їхня вирішальна проблема в тому, що так багато **основних засад** Біблії **прямо суперечать** їм, зокрема такі богословські засади Павла про те, що чоловік і жінка **рівні**:

Обоє однаково створені за **Божим образом**.

Обоє однаково призначені **панувати** над землею.

Обоє наділені **благословенням творіння**.

Обоє наділені **дорученням творіння**.

Обоє рівноправні **в Христі**.

Взаємна покора в **церкві** передбачає рівність чоловіка й жінки, так само як **взаємна** покора в **шлюбі,**

єдність Христового тіла,

священство **всіх** віруючих,

свобода в Христі,

нове творіння, що вже почалося.

Дух обдаровує **всіх** віруючих для служіння.

Суть керівництва церквою як **служіння** стосується чоловіків і жінок **однаково.**

Свій висновок про те, як чоловіки й жінки мають провадити богослужіння в молитві й пророцтві, Павло в 1 Коринтян 11:11 вводить словом, яке він знову й знову вживає, щоб урвати обговорення й наголосити на тому, що **важливо**.[29] «Проте ні жінка без чоловіка, ні чоловік без жінки в Господі». У Галатів 3:28 подібно сказано: «Нема … чоловічої статі, ані жіночої, бо всі ви один у Христі Ісусі».

Формулювання Павла й паралельні місця дозволяють зробити висновок, що це описує церкву. Він щойно докорив Петрові за те, що той відсторонився від спільної трапези з неюдеями, бо це суперечило Євангелію. Виключати всіх жінок із керівництва церквою, безперечно, ще більше суперечить Євангелію та нашій єдності в Христі.

Примітки

1. LSJ9 801; D. Dhimitrakou, Μεγα Λεξικον Ολης της Ελληνικης Γλωσσης (9 vols.; Athens: Oikos Dhimitrakou, 1933–1950) 5:3880 [using the OdysseaUBSU font from LaserGreek in Unicode linguistsoftware.com)].
2. Moulton і Milligan, Friedrich Preisigke, Pierre Chantraine, S. C. Woodhouse, доповнення до LSJ від E. A. Barber, R. Renehan і P. G. W. Glare та тринадцять додаткових лексиконів, які називає Richard S. Cervin, «Does Kephalē mean 'Source' or 'Authority Over' in Greek Literature? A Rebuttal», Trinity Journal 10 NS (1989) 85-112, тут 86-87.
3. Ідеться про найкраще засвідчену грецьку версію єврейських Писань, як її подають видання Септуаґінти Ральфса й Ґеттінґенське, відомої також як LXX. Наші англійські Біблії перекладають більшість із них як «голова», наприклад NASB 116 разів і ASV 115 разів, бо «leader» (провідник) — поширене в англійській мові значення слова «голова» (head).
4. eis kephalēn
5. Наприклад, додаток «за правителя над ними» після «за голову» в Суддів 11:11 надає висловові «за голову» значення, яке інакше не було б ясним грецьким читачам.
6. «голова (κεφαλή), з якої ἐξ οὗ все тіло ... росте» в Колоссян 2:19; Ефесян 4:15-16. Колоссян 1:18 пояснює: «Він — голова [αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλή] тіла, Церкви, ὅς ἐστιν ἡ ἀρχή, Який є «джерелом [„початком“ (NEB)] життя тіла»» (TEV/GNT). 1:16-17: «бо в Ньому створено все ... усе створено через Нього ... і все в Ньому стоїть» ... «кров'ю хреста» (1:20) Христос «примирив вас у тілі Своєї плоті через смерть» (1:22). 1 Коринтян 11:3abc, 4b, 5b. Зверніть увагу на просторові вказівки в Ефесян 1:20-22: «у небесних місцях, високо понад ... під ... дав Його, Найвищого

над усім, Церкві [τῇ ἐκκλησίᾳ]». Колоссян 2:9-10: «Бо в Ньому [Христі] тілесно живе вся повнота Божества, і ви прийшли до повноти життя в Ньому, Який є вінцем усякої влади».

7. Кожне споріднене слово в Новому Завіті стосується проводу; пор. Philip B. Payne, «What About Headship? From Hierarchy to Equality», у Mutual by Design: A Better Model of Christian Marriage (ред. E. Beyer; Minneapolis, MN: CBE 2017) 150-152.
8. Пор. особливо Eldon J. Epp, *Junia: The First Woman Apostle* (Minneapolis: Fortress, 2005) 110–21 і Richard Bauckham, *Gospel Women: Studies of the Named Women in the Gospels* (Grand Rapids: Eerdmans, 2002) 165–186.
9. Це пояснює, чому Павло прямо заборонив жінкам в Ефесі захоплювати авторитет, щоб навчати чоловіка, і чому цей уривок містить наказовий спосіб: «Нехай жінки навчаються» (1 Тимофія 2:11).
10. Близько 370 р. н. е., святий Василій, Листи 69, рядок 45: «Він [єпископ Рима] може сам здійснити повний авторитет [αὐθεντῆσαι] у цій справі, вибравши людей, здатних витримати труди подорожі». Roy J. Deferrari, St. Basil 2:40-43 (LCL).
11. Philip B. Payne, «1. Tim 2.12 and the Use of οὐδέ to Combine Two Elements to Express a Single Idea», NTS 54 (2008): 235-53 досліджує кожне вживання οὐδέ в Павла. Philip B. Payne, «Οὐδέ [oude] Combining Two Elements to Convey a Single Idea and 1 Timothy 2:12», у Missing Voices: Broadening the Discussion on Men, Women, and Ministry, ed. Hilary Ritchie (Minneapolis: CBE International, 2014), 24-34, відповідає на заперечення й ілюструє таке вживання οὐδέ в грецькій літературі.
12. Вихід 15:21; Суддів 5:2-31; 1 Самуїлова 2:1-10; 25:24-31; Приповістей 31 (31:1: «натхненний вислів, якого навчила його мати», NIV) і Луки 1:25, 42-45, 46-55.
13. C. E. B. Cranfield, *The Epistle to the Romans* (ICC; Edinburgh: T&T Clark, 1979) 2:781.
14. 1 Тимофія 3:1. Це заохочує всіх віруючих прагнути служіння єпископа.
15. Douglas J. Moo, "The Interpretation of 1Timothy 2:11–15: A Rejoinder," *Trinity Journal* 2 NS (1981) 198–222, at 211; Thomas R. Schreiner, "Philip Payne on Familiar Ground: A Review of Philip B. Payne, *Man and Woman, One in Christ: An Exegetical and Theological Study of Paul's Letters*" *JBMW* (Spring 2010) 33–46, at 35.
16. З надгробних написів видно, що цей вислів передає вірність.
17. Тому кожне твердження, що окреме слово з нього діє ще й як окрема вимога, зловживає сталим висловом і вимагає подвійного значення. Хибно виокремлювати одне слово з ідіоматичного звороту й тлумачити це слово як окрему вимогу.
18. Золотоустий писав: «Дехто думав, що вірш 11 сказано про жінок загалом, але це не так, бо навіщо йому вводити щось про жінок, що перериває його тему? Він говорить про тих, хто має ранг жінок-дияконів». NPNF1 13:763; NPNF1 13:116.
19. Tim Friberg, співавтор The Analytical Greek New Testament, отримав ці числа на основі двох підрахунків по всьому грецькому Новому Завіту.
20. G. H. Hugenberger, «Women in Church Office: Hermeneutics or Exegesis? A Survey of Approaches to 1 Timothy 2:8-15» JETS 35/3 (1992) 341-60, тут 360 n. 78: «Норми, що вживають термінологію, орієнтовану на чоловіків, загалом слід тлумачити так, що вони охоплюють обидві статі».
21. Codex Vaticanus B, який широко вважають найнадійнішим грецьким рукописом Нового Завіту.
22. W. Klein, "The Church and the Prophets," *ATR* 44 (1962) 8.
23. Ulrich Schmid, «Conceptualizing 'Scribal' Performances: Reader's Notes», у The Textual History of the Greek New Testament: Changing Views in Contemporary Research, ed. Klaus Wachtel and Michael Holmes (Atlanta: SBL, 2011), 49-64, at 62, 50, 58: «Читачі ... реагували на прочитане, дописуючи коментарі на березі. . . . Деякі з цих приміток могли скопіювати в текст переписувачі, яким доводилося переписувати такий «прикрашений» [рукопис]. . . . Схильність переписувачів, принаймні з погляду давніх, полягала, здається, в тому, щоб уносити примітки на березі в основний текст».
24. Напр., Плутарх, Арістофан, Аристотель, Софокл, Демокріт, Елій Арістид і багато рабинів.
25. Це називають «транскрипційною ймовірністю». Це винятковий випадок. Головна причина, чому ми визнаємо його текстом на березі, не підриває надійності жодного іншого тексту.
26. Якщо риски й крапки не мають нічого спільного зі вставками, імовірність того, що це станеться десь в усіх 15 рядках, становить один до $83{,}5^{15}$. Це менше, ніж один до 6,6880134 x 10^{28} (10^{28} = 100 трильйонів помножити на 100 трильйонів). У році 31 536 000 секунд.
27. Як показують практично всі грецькі видання, у найдавніших рукописах Ефесян 5:22 немає дієслова «коритися». У коментарі Ієроніма сказано, що в грецьких рукописах у вірші 22 дієслово «коритися» з вірша 21 ніколи не повто-

рюється. Текст UBS каже, що «майже напевно» «коритися» додано пізніше. Перший рукопис, у якому десь у вірші 22 трапляється форма «коритися», Codex Sinaiticus, написано близько 360 р. н. е. Але після нього кожен збережений рукопис містить «коритися». Оскільки жоден пізніший рукопис «коритися» не вилучив, неправдоподібно, що «коритися» вилучили з усіх найдавніших рукописів. Адже Павло написав: «Коріться одне одному в страху Христовім, дружини — своїм чоловікам ...». Отже, покора дружини щодо свого дієслова залежить від «коріться одне одному». Взаємний займенник вимагає взаємної покори. Отже, тут не може йтися про покору вищому за рангом. «Коритися» тут означає радше «покора в сенсі добровільного поступання в любові», BDAG 1042. У Колоссян 3:18 сказано, що дружина має коритися, «як годиться в Господі». Причина, яку Біблія називає для покори дружини, — не встановлена Богом ієрархія статей, а «щоб не зневажалося Боже слово» [Тита 2:5]: поводитися так, щоб не порушувати культурних норм. Пор. «щоб і ті, хто не кориться слову, без слова були приєднані поведінкою дружин ... Чоловіки так само коряться [своїм дружинам], живуть із ними розважливо, визнаючи їх слабшою жіночою [BDAG 208, gynaikeios, «жіночий».] і цінною посудиною, і віддавайте їм шану, якої вони варті як співспадкоємиці благодатного дару життя, щоб ваші молитви не мали перешкод» [1 Петра 3:1, 7].

28. Philip B. Payne, Man and Woman, One in Christ (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2009) 226-227 наводить п’ятдесят п’ять досліджень, які доходять такого висновку. Серед них — найвідоміший євангельський дослідник тексту Gordon Fee і нещодавно Richard Fellows. Провідний римо-католицький учений Joseph Fitzmyer зазначив, що «**більшість** сучасних тлумачів» доходить висновку, що це пізніша вставка. Дослідниця тексту Kim Haines-Eitzen зазначає, що так кажуть «майже всі вчені сьогодні».
29. BDAG 826, «урвати обговорення й наголосити на головному»; A. T. Robertson, A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research (Nashville, TN: Broadman Press, 1934), 1187, з посиланням на Blass, "to single out the main point." BDF§449 (с. 234) «у Павла — щоб завершити обговорення й наголосити на головному».